

Sólyom Andrea

Ifjúsági szubkultúrák és csoportfolyamatok Székelyudvarhelyen

Bevezető

Tanulmányomban arra vállalkozom, hogy empirikus források alapján képet alkossak a székelyudvarhelyi ifjúsági szubkultúrákról. Töreksem arra, hogy a városban jelenlevő szubkulturális csoportosulásokat bemutassam, ugyanakkor nem célom, hogy minden csoportnak azonos terjedelemben szenteljek figyelmet e tanulmányban.

Arra keresem a választ, hogy a szubkultúrákhoz tartozó fiatalok miként látják a saját csoportjukat és a többi csoportot. Melyek a bekerülés motivációi? További kérdésem volt, hogy történt-e változás az elmúlt néhány év során Székelyudvarhelyen a szubkultúrákhoz tartozás szempontjából? A változások követésére egyéni és csoportszinten egyaránt törekedtem.

Kérdéseim megválaszolásában a 2002-ben és 2006-ban végzett, megfigyelésen és interjúzáson alapuló vizsgálatok eredményei voltak a segítségemre. A kutatások során előzetes terepismeretem alapján arra törekedtem, hogy egyfelől megszólaltassak a fiatal generáció szabadidő-eltöltésének megszervezésében aktív szerepet betöltő személyeket, másfelől az említettekkel készült interjúk tapasztalatait is figyelembe véve hólabda módszerrel próbáltam a városban jelen levő szubkultúrákhoz tartozó fiatalokat megtalálni. Az egyes szubkultúrákról kialakult képekhez a csoportos és egyéni interjúk valamint megfigyelés segítségével jutottam.

Célcsoportomat tehát elsősorban olyan székelyudvarhelyi fiatalok alkotják, akik valamilyen ifjúsági csoportkultúrához tartoznak. A vizsgált populáció, kor szerinti összetételét tekintve viszonylag széles skálán mozog. Nem beszélhetünk ugyanis „csak” tizen- és huszonéves, szubkultúrákhoz tartozó fiatalokról. Amint a tanulmány második részéből is kiderül, egyes szubkultúrák tagságának egy részét harminc év fölötti fiatalok képezik.

Dolgozatom három fő részből áll. A kutatás helyszínének, a módszerek, az ezekkel kapcsolatos korlátok és a feltételezések ismertetése után röviden

foglalkozom az egyéni szinten bekövetkezett változásokkal, a térhasználat, majd figyelmet szentelek az egyes, népesebb csoportosulások sajátosságainak. Egymáshoz való viszonyukat a más csoportokról alkotott definíciók alapján azonosítom be. Végül az összegző részben kísérletet teszek arra, hogy az öltözködés és a zene koordináta-rendszerében helyezzem el a csoportokat, illetve hogy beazonosítsak korosztályi különbségeket.

A téma jelentősége

A terepmunka során feltárt információk segítségével körvonalazódnak a szubkulturális hovatartozás olyan elemei, mint a közös életérzés, a zenéhez való viszony, a fogyasztás, a szabadidő-eltöltés és gyülekezés helyei, az öltözködés szerepe, a más csoportokhoz való viszony. A kutatások hasznaként említhető ezen kívül, hogy az interjúk alapján betekintést nyerhetünk a szubkulturákhoz tartozó fiatalok által fontosnak tartott társadalmi értékek világába, megtudhatunk valamit arról, hogyan látják jövőjüket, a felnőtt társadalomhoz való viszonyukat. Tehát a vizsgált társadalmi csoportok mindennapi életvilágáról is hasznos támpontok birtokába juthatunk, hiszen a szubkulturákhoz tartozás vizsgálata sem szakítható ki a többi *élettevékenység*ből.¹

Előzmények

A téma elsősorban nemzetközi szakirodalmi előzményekben bővelkedik. Nem célom a vizsgálat anyagának tágabb elméleti keretbe helyezése, így írássomban a szakirodalom megállapításaira csak elszórtan hivatkozom.

A szubkultúra-kutatás történetéről, korszakolásáról Rácz József (1998) és Kacsuk Zoltán (2005) összefoglaló munkái alapján alkothatunk képet.

Jelen kutatás előzményeként szolgál egy kaposvári vizsgálat, amely középiskolások ifjúsági szubkulturákhoz tartozását tárgyalta mennyiségi és minőségi módszerekkel. Ennek a megközelítésmódja leginkább a néprajztudományéhoz áll közel és leíró jellegű (Szapu 2002). 2002-ben, egy négy városban zajló kutatási program keretében Székelyudvarhelyen készült a jelenlegihez hasonló vizsgálat.²

¹ A fogalmat Simon Duringtól kölcsönöztem, aki *A kritikai kultúrakutatás történetéről* című munkájában használja hasonló értelemben (During 1995).

² A program nyomán látott napvilágot az *Ifjúsági „szubkulturák” Magyarországon és Erdélyben* című kötet, amely Tatabánya, Pápa, Csíkszereda és Székelyudvarhely csoportkultúráival foglalkozik (Szapu 2004).

Módszerek és módszertani problémák

A módszerválasztás dilemmái

A szubkulturális csoportok kutatásában alkalmazott módszerek megválasztásának nehézségeit Gary Alan Fine és Sherryl Kleinman az 1970-es évek végén megjelent, az addigi szubkultúra-megközelítések újragondolására ösztönző tanulmányukban tematizálták. Elsősorban az esettanulmánnyal és a kérdőíves felméréssel szembeni aggályaikat fogalmazták meg, a szubkultúra fogalmának operacionalizálásával kapcsolatban (Fine–Kleinman 1979: 4–5).

Az esettanulmány mint módszer ellen szóló érvek egyike az, hogy kérdéses, mennyire reprezentatív a kutató által kiválasztott csoport az illető szubkultúrára. Másrészt az esettanulmányok keretében általában nincs mód a szubkultúra és más társadalmi csoportok (subociety) közötti kapcsolat tisztázására. Harmadrészt az esettanulmányt készítő kutató kollektív tudást feltételez, ehelyett Gary Alan Fine és Sherryl Kleinman szerint inkább egyéni tudással kellene számolni. Véleményem szerint a kutatás céljai függvényében és az egyes módszertani korlátok tudatában továbbra is alkalmazható az esettanulmány.

A mennyiségi módszerek alkalmazásával kapcsolatban szintén több kifogással élhetünk. Az említett amerikai szerzők arra hívják fel a figyelmet, hogy ebben a kutatási témában a kérdezőbiztos személye, megjelenése nagyobb mértékben befolyásolhatja a válaszadót. Ez két sajátos esettel illusztrálható. Megnehezíti az attitűdök feltárását, ha a kérdezőbiztos „láthatóan” nem tagja az illető szubkultúrájának, illetve ha a szubkultúra által közvetített értékek ellentétesek a kérdezőbiztos kultúrája által képviselt értékrenddel. A szubkultúra fogalmának tartalma szintén sérülhet e módszer alkalmazása során. A kérdőíves felmérés további hátránya, hogy nagy számú megkérdezettet feltételez, és például amennyiben a minta 1%-a tartozik szubkulturális csoporthoz, az a mintán belül nem számottevő arány, de lehet, hogy egy több ezer esetet jelent. Végül bizonyos érték-, magatartás- vagy attitűd-együttessel való egyetértés még nem feltétlenül jelent szubkultúrához tartozást. Ennek ugyanis szükséges feltétele egy szubkulturális csoporttal való azonosulás, amely további, kérdőívvel nehezen feltárható tényezők (személyi jellemzők, strukturális feltételek, egyéb csoporttagságok stb.) függvénye (Fine–Kleinman 1979: 13–14). A harmadik hullámhoz tartozó szubkultúrakutatók némelyikének vizsgálati eredményei alapján egy szubkulturális cso-

porttal való azonosulás ma már önmagában sem problémamentes, nem teljesen egyértelmű, folyamatos változás jellemzi (David Muggletont idézi Kacsuk 2005: 105).

A szimbolikus interakcionizmus képviselői szerint olyan kutatási módszert kell választani, amely alkalmas a csoporton kívüli kommunikációs csatornák, hálózatok és információk figyelembe vételére is (amelyek a szubkultúra-kutatás első hullámához tartozó megközelítésekben hiányoztak). Néprajzi, kvalitatív megközelítések, megfigyelés, interjúk jöhetnek szóba.

A fentiekhez hasonló megfontolások alapján arra a következtetésre jutottam, hogy jelen elemzést strukturált interjúkra és megfigyelésekre alapozom. Módszereim megválasztásakor tehát a mélyebb, részletesebb információkhoz jutás elve vezérelt. A téma természetéből adódóan ez értékesebb volt számomra, mint az, hogy a populációra reprezentatív mennyiségi adatokat nyerjek. A teljes populáció, illetve az ebből történő mintavétel szintén olyan problematikus pontokat képeztek, amelyek a kvantitatív módszer ellen szóltak.

Az interjú mellett szólt az az érv is, hogy e módszerrel, illetve az idézetek segítségével a tanulmány sorai között nemcsak a kutató monológja olvasható, hanem szóhoz jutnak az érintettek is. A 2004-ben megjelent tanulmány (Sólyom 2004) egyes kritikáinak szempontjait megfontolva céлом a reflektáltabb elemzés, a beszélgetések értelmezése.

Az elemzés során azzal a módszertani korláttal is kell tehát számolni, hogy a téma, a populáció, illetve a módszerválasztás sajátosságaiból kifolyólag megállapításaim nagyrészt az egyes esetekre vonatkoznak, nem általánosíthatók tágabb körre. Az itt tapasztalható jelenségeket azonban jelzésértékűeknek tekintem más erdélyi kisvárosok szubkulturális csoportjaira is.

A vizsgálat alanyainak kiválasztása

Mind a 2002-es, mind a 2006-os kutatásban az interjúalanyok kiválasztásában a következő szempontok érvényesültek:

- megfigyelés, külső jelek, auto- és heterodefiníció alapján szerzett információk arról, hogy az illető valamilyen szubkulturális csoport tagja;
- előzetes terepismeretek arról, hogy az illető a város fiatal korosztályának életében szabadidős programszervezői szerepet tölt be, ezáltal egyes csoportokra sajátos rálátással bír.

Ezekon kívül az egyéni szinten bekövetkezett változások követése során igyekeztem néhány korábbi interjúalanyt újból megszólaltatni. Ez a huszon-

éves korosztály esetében kevésbé, a tizenéves korosztály esetében inkább okozott gondot, mivel a 2002-es vizsgálat alkalmával még középiskolás korú alanyok egy része más városban tanul tovább.

2002-ben 19, 2006-ban 11 strukturált interjúra építettem elemzésem. Az utóbbi vizsgálat során csoportinterjúkat extrém biciklisekkel és partizó fiatalokkal készítettem. Egyéni interjúk segítségével alkottam képet a szubkultúrákhoz tartozó fiatalok közül a rockerekről, motorosokról, bogarasokról. Szintén egyéni interjúk készültek a szabadidő-eltöltésben szerepet játszó aktorok közül rádiós rovatszerkesztővel, kocsmatulajdonossal, buliszervezővel, pincérrel. Végül a felnőtt társadalom és a szubkultúrákhoz tartozó fiatalok viszonyának árnyalásához egy pedagógussal és egy szociál-pedagógiai szakemberrel történt beszélgetések révén jutottam közelebb.

A vizsgált populációk különbözősége az egyes szubkulturális csoportok strukturális sajátosságainak az eredménye. Tizenévesek, huszonévesek és harmincon túliak egyaránt vannak az alanyok között, az életkorbeli eltéréseket pedig további iskolai végzettségbeli és foglalkozási eltérések kísérik. Jelen esetben tehát fiatal korosztály alatt a 14 és 40 év közöttieket értem. Ennek okai többrétűek. Egyrészt egy bizonyos tevékenység köré szerveződő csoportok sajátos életkori tulajdonságokkal bírhatnak. Például az extrém biciklisek 14 és 24 év közötti fiatalok, a motorosok és bogarasok értelem szerűen 18 év fölöttiek, mivel a bekerülés egyik kritériuma a jogosítvány megszerzése. A vizsgált fiatalok életkorát az a tényező is befolyásolja, hogy az egyéni szinten bekövetkezett változások követése céljából a 2002-es vizsgálat alanyai közül egyesekkel újabb interjúk készültek.

Sajátos fogalmak

Az interjúk feldolgozása során szembesültem azzal, hogy mind csoporton belül az „én” és a „többiek” meghatározásában, mind a csoportok auto- és heterodefiníciói között gyakoriak a poliszémikus fogalmak. A partizók esetében tűnik a legkisebbnek a távolság a saját szubkultúra leírásában használt jelentéstartalmak és a más csoportok által alkotott kép között.

A szubkultúra, valamint a csoportkultúra fogalmainak értelmezése és használata szintén elárul valamit a kutatóról. Gary Alan Fine és Sherryl Kleinman például igyekszik tisztázni a két fogalom közötti különbségeket, míg Szapu Magda szinonimákként használja. Jelen elemzés során a csoportkultúrát többnyire a szubkultúra lokális, kisebb léptékű, parciális változataként igyekszem alkalmazni.

Az alábbiakban az említett amerikai szerzőpáros fogalomtisztázó felvételeit ismertetem. Tanulmányuk módszeresen végigköveti az 1970-es évek végéig megjelenő, különböző iskolákhoz tartozó, elméleti megközelítésekben megragadható fogalmi problémákat. A korábbi szubkultúra-kutatások négy egymással összefüggő hiányosságát tárgyalják részletesen.

Elsőként azzal foglalkoznak, hogy egyes szociológusok szubkultúrájának neveznek bizonyos társadalmi csoportokat, összeszomva a két fogalom határait.

A szerzők kifogásolják továbbá, hogy a szubkultúra meghatározására nem történtek átfogó, jelentős, hivatkozható próbálkozások, a kutatók anélkül használják a fogalmat, hogy pontosan körülhatárolnák mely csoportokra alkalmazható.

Harmadikként a szubkultúrák homogén, statikus és zárt, a nagytársadalomtól elszigetelt rendszerként való ábrázolása ellen fogalmaznak meg érveket. Ebben a szemléletben a zárt rendszerként felfogott szubkultúra kizárólag a csoporton belüli interakciókat feltételez, miközben minden kis-csoport számos más csoporttal áll kapcsolatban, amelyekkel különböző módokon kommunikálhat (közvetve, közvetlenül, egyénileg, csoportosan stb.). Ezek az interakciók alakítják a tartalmat, amely a szimbolikus interakcionista megközelítésben dinamikus, illetve ez a fogalom a kulturális elemek terjedésének, valamint a helyi változatok kialakulásának magyarázatában is segítségünkre lehet (Fine–Kleinman 1979: 8–9 és 18).

Végül a kifejezés tartalmának a nagytársadalométól különböző értékrendszerre, normákra és világnézetre redukálását utasítják el, ezek mellett szükségesnek látják a külső, kézzelfogható elemek (hajviselet, öltözködés, rituális tárgyak, eszközök stb.) együttes vizsgálatát is (Fine–Kleinman 1979: 7). Ez a kritika több szempontból árnyalható. A szubkultúra-kutatás harmadik hullámához sorolható megközelítések alapján ugyanis nem beszélhetünk egységes nagytársadalmi értékrendszeréről, illetve azzal való szembenállásról.

A szubkultúra koncepciójának újragondolása során, az amerikai szerzőpáros olyan tényezőket figyelembe vételét ajánlja, mint a többszörös csoporttagságok, a gyenge kötések, a média hatása,³ az egyének által a társadalmi szerkezetben elfoglalt státusok és a hozzájuk tartozó szerepek. Fontosnak

³ A média hatását a szubkultúra-kutatás harmadik hullámához tartozó Sarah Thornton három szinten vizsgálja: a *tömegmédiák*, az úgynevezett *niche-médiák* és a *mikromédiák* terén (Sarah Thornton idézi Kacsuk 2005: 102–103). Ezenkívül a média szerepének vizsgálata során véleményem szerint arról is döntenie kell a kutatónak, hogy annak direkt vagy korlátozott hatásával számol-e, azaz médiafogyasztásban vagy médiahasználatban gondolkodik.

tartják továbbá az azonosulás vizsgálatát, valamint közösség és a kívülállók konformizáló vagy kizáró reakcióinak hatását a szubkultúrával való identifikációra. Egyes kutatások a címkézés hatását is külön tárgyalják, a fiatalok ugyanis használhatják önmeghatározásuk során a média és a felnőtt társadalom forgalmazott sztereotípiákat (Fine–Kleinman 1979: 15 és 17).

Az egyes iskolák által használt értelmezések és szinonimák sokszínűsége miatt a szubkultúra fogalmának használatával kapcsolatos viták és kételyek egy része napjainkban is aktuális.

A kutatás során megválaszolandó főbb kérdések

A 2002-ben végzett terepmunka alkalmával jelentős szerepet tulajdonítottam az egyes szubkultúrákhoz tartozó fiatalok életpálya-stratégiáinak, a vallásos értékvilág szerepének identitásukban, a magyarországi viszonyok percepcióinak. Ezekre a 2006-os terepezés során kevésbé fektettem hangsúlyt.

Ez utóbbi alkalommal a szubkulturális csoportokba való bekerülés motivációi, a hovatartozás sajátosságai, funkciói, a szubkultúrákhoz tartozó fiatalok szabadidő-eltöltési és fogyasztási szokásai, a minták terjedésének mechanizmusai, a vizsgált csoportkultúrák szerkezete, az egyes csoportok közötti, városon belüli és azon kívüli kapcsolatok, a felnőtt társadalomhoz való viszonyuk képezték a kutatás főbb tárgyait.

Helyszín

Székelyudvarhely, hat és fél évszázados kisváros, az Erdélyi-medence keleti-délkeleti peremövében, a Nagy-Küküllő folyó felső szakasza mentén fekszik. Viszonylag távol esik az európai utaktól és vasúthálózatoktól, mintegy zsákutca ez utóbbi szempontjából, napi három alkalommal közlekedik vasúti szerelvény Segesvárra és vissza, az ingázókat kiszolgálandó.

Gazdasági életéről: az 1900-as évek elején kisiparos-céh kultúra alakult ki. 1960 után a gyáripár fejlesztése jellemezte a városfejlődést. Az 1989-es fordulatot követően pedig a vállalkozások paradicsomaként emlegetik. A város országos viszonylatban az elsők között említhető az egy főre eső vállalkozások és személygépkocsik száma szempontjából.

A 2002-es népszámlálás adatai szerint a város lakossága 36948 fő. A munkanélküliek aránya országos viszonylatban kedvezően alakul. Jelentős a ki- és bevándorlók aránya. Nehézkes megközelíthetősége eredményeként

alakult etnikai összetétele, a magyar anyanyelvűek aránya hivatalosan 96% (a legutóbbi népszámlálás alkalmával a lakosság 3%-a vallotta magát román nemzetiségűnek, mindössze 1%-a románnak, becslések szerint ez utóbbi csoport aránya szintén 3% körüli).

Székelyudvarhely iskolavárosként is ismert. Nyolc középiskolája közül hét magyar tannyelvű. A város oktatási intézményei közé tartozik továbbá a tatabányai Modern Üzleti Tudományok Főiskolájának kihelyezett tagozata.

A város szubkulturális térképén zenei preferenciák és bizonyos tevékenységek köre csoportosuló kultúrákat találhatunk. Az alábbiakban azokat a csoportokat sorolom fel, amelyekkel a második részben bővebben foglalkozom.

Szabadidős programszervezőkkel, illetve egyes szórakozóhelyek működtetőivel készült beszélgetések alapján egy nagyobb, heterogén csoporttal és több kisebbel kell számolnunk. A 2002-ben diszkósokként azonosított csoportkultúrához a 2006-os év végén a partizó fiatalok állnak leginkább közel. A csoport méreténél fogva ez a leginkább heterogén, nagy számú kisebb csoportból áll, tagjai nem ismerik egymást.

Megkísérelhetjük csoportosítani az egyes szubkultúrákat, rendező elveik alapján. Azonban számolnunk kell azzal, hogy egy ilyen osztályozás leegyszerűsítő lesz.

A zenei preferenciák alapján szerveződő csoportkultúráknak tekinthetjük a partizók mellett a rockereket, azzal a megjegyzéssel, hogy a zene szerepe nem kizárólagos.

Ezekon kívül a városban több olyan szubkulturális kiscsoport „működik”, amelyekben ugyan fontos szerepet kapnak a zenei preferenciák, a csoportok mégis inkább bizonyos *tevékenység köre szerveződnek*. Ezek közé sorolhatók az extrém biciklisek, motorosok, bogarasok.

Hipotézisek

Az alábbiakban a szubkultúrák fő szervezőelvével, társadalmi rétegspecifikusságával kapcsolatban fogalmazom meg feltételezéseim, majd bővebben foglalkozom a mintakövetéssel, a bekerülés motivációival és az egyes csoportok egymáshoz való viszonyával, úgy hogy közben jelzem az ezzel kapcsolatos elméleti és módszertani dilemmákat, érintek egyes megközelítéseket a teljesség igénye nélkül.

Mindkét vizsgálatban kerestem a választ arra a kérdésre, hogy a zene, illetve a tevékenység *szervezi-e* a csoportot, vagy a csoportszerveződések találják-e meg az őket kifejező zenei stílusokat, tevékenységeket?

Az egyes csoportkultúrákhoz tartozás és a *származási* közeg kapcsolatáról azt feltételeztem, hogy a származási közeg szerepe kevésbé vagy közvetve érvényesül.

Az 1950-es évek nemzetközi szubkultúra-megközelítései szerint a szubkultúrákhoz tartozó fiatalok az alsóbb osztályokból kerültek ki. Külön tanulmány tárgyat képezne, hogy azóta az egyes osztályok helyzete is megváltozott. Egyes megközelítések szerint ebben szerepet játszott az utóbbi évtizedekben végbe ment társadalmi változások nyomán érvényesülő úgynevezett felvonó-effektus és az egyes osztályok közötti távolságok, határvonalak elhomályosulása. Ma a fiatalok csoport-hovatartozásában kevésbé esik latba a szülők iskolai végzettsége, foglalkozása, más aspektusokra kerül át a hangsúly.

Dragan Koković a *szubkultúrák* jelentőségét azok öt *funkciójára* vezeti vissza (Koković 2000: 26). E funkciók közül feltételezésem szerint leginkább kettő jellemző a vizsgált udvarhelyi fiatalokra. Egyrészt az, hogy a szubkultúrához tartozást, mint a szabadidő megtervezésének módját „használják”, másrészt pedig, hogy a szubkultúrák által közvetített kulturális elemek a saját identitás megteremtésében játszanak szerepet. A szubkultúrákhoz tartozás a fiatalok lokális identitásában elsősorban az urbánus jegyeket erősíti feltételezésem szerint.

Mintakövetés

Feltételezésem szerint a szubkultúrák megjelenését több tényező segíti elő. Ezek között említhetők a város kedvező gazdasági és kulturális erőforrásai. Szintén a szubkultúrákat befolyásoló, azaz a sajátos szabadidő-eltöltési minták terjedését favorizáló faktornak tekintem, hogy továbbtanulók és vendégmunka-vállalók révén a fiatalok közvetlenül és közvetve kapcsolatban állnak más városok fiataljaival.

A más városokban megfigyelhető, azonban Székelyudvarhelyen kevésbé tetten érhető ifjúsági szubkulturális csoportok viszonyát azzal a metaforával érzékeltethetjük, mely szerint „késik a vonat”, vagy „kicsi az állomás”. A metafora arra a hipotézisre is utal, hogy a város térszerkezete, mérete befolyásolja a szubkulturális csoportok „kibontakozási” lehetőségeit. Azt gondolom, hogy a város úgynevezett szubkulturális térképének sokszínűsége a rendelkezésre álló terek és szabadidő-eltöltési módok széles kínálatát is feltételezi. Ugyanakkor a kereslet és a kínálat találkozásának ezen a piacon határokat szabnak a város adottságai. E feltételezéseket a korábbi terepmunka eredményei ihlették.

A szubkulturális jegyeket magukon viselő fiatalok számára a referenciapontok, minták, modellek, információk közvetlen és közvetett módon érhetőek el: személyes kapcsolatok és a média révén. Megpróbáltam nyomon követni, hogy melyek ezek a csatornák, milyen típusú személyes kapcsolatok közvetítenek, és földrajzilag hol helyezhetők el. Ugyanakkor arra is kíváncsi voltam, hogy a média mintaközvetítő hatása mely szubkulturális csoportok esetén hangsúlyosabb.

A bekerülés motivációi

Míg a klasszikus (1950-es évekbeli) szubkultúra-megközelítések a lázadást tekintették a szubkultúrába való bekerülés fő mozgatórugójának, addig az 1970-es évek vizsgálatai (második hullám) a másság igényét és kifejezését tulajdonítják a szubkulturális csoportokba tömörülés kulcsmotívumának. A harmadik hullamba sorolható újabb megközelítések szerint a posztmodernitásban nincs domináns kultúra és szubkultúra, hanem laza társas hálók vannak (Jean-François Lyotardot idézi Rác 1998: 54; illetve Kacsuk 2005: 92 és 100).

A fentiekből problematikusnak gondolom a *láza*dó, *konform*, *nonkonform* fogalmakat, ellentmondásosnak a *másság* és *hasonlóság* egyidejűségét. Azt gondolom, hogy a székelyudvarhelyi fiatalok szubkultúrákhoz tartozásában jelentős motivációs tényező a különbözőség. Ugyanakkor a „többségítő” vagy „átlagtól” való zenei-, öltözködésbeli, térhasználatbeli, nyelvhasználatbeli stb. elkülönülés igénye, amely az individualizáció folyamatába illeszkedik, hasonlósághoz, közösségek létrehozásához is vezet. Ulrich Beck kollektív individualizációját kölcsönözhetjük kulcskifejezésként az egyidejűség explicitebbé tételére. „Az elkülönülést előidéző közegek egyben szabványosodást is teremtenek” (Beck 1997: 427). A székelyudvarhelyi szubkultúrákhoz tartozó fiatalok esetén e másság–hasonlóság dichotómiában gondolkodom.

Rác József a szubkultúrába bekerülés útjait tereptapasztalatai alapján három csoportba sorolta. Az elsőt a szociális vákuum és a fojtogató kontroll egyidejűségének nevezte, a másodikat kirekesztődésnek és kivonulásnak, végül a harmadikat individualizációnak és valahova tartozásnak (Rác 1998: 59–62).

Megfigyelésem és korábbi interjúk elemzése alapján Székelyudvarhelyen a Rác József által felvázolt bekerülési utak közül a *másság kifejezése* és a *valahová tartozás igénye* jellemző leginkább, de a felnőtt társadalommal szembeni *dactól* sem mentesek egyes szcenáriók.

A helyi társadalomban maguk a szubkulturális csoportok explicit módon főként az utóbbi 16 évben jeleníthették meg magukat. Ez lehet az egyik háttértényezője annak, hogy a nyugaton korszakonként változó bekerülési utak Székelyudvarhelyen egyidejűleg beazonosíthatók.

A lázadás relevanciáját és értelmezhetőségét abban látom, hogy a felnőtt társadalom értékátadó „tevékenysége” több szempontból problematikus, deficitekkel terhelt. Egyrészt az általa kínált életpálya-minták, modellek egyre kevésbé bizonyulnak követhetőnek a megváltozott feltételrendszerben, másrészt az átadás módszereit látom nehézkeseknek, rugalmatlanoknak. A dac, a kivonulás „stratégiáit” – a fiatalabb generációt passzív mintakövetőként feltételező, autoriter fellépéssel próbálkozó szülők és tanárok megnyilvánulásaira adott – válaszokként értelmezem. A másság kifejezésének igénye alapján verbuválódó csoportok mindegyikével ugyanakkor a konformizálódás is együtt jár, a heterogenizáció tehát egyben homogenizáció is.

Az egyes csoportok egymáshoz való viszonya

A különböző szubkulturákhoz tartozó egyének és csoportok közötti viszonyt feltételezésem szerint alapvetően három tényező befolyásolja.

Az egyik fontos elem, amely a csoportok egymásról alkotott képét meghatározza a szervezőelvet képező zene vagy tevékenység hasonlósága. Például a rock-alapú zenét kedvelő szubkulturák vagy a motorosok és bogarasok egymáshoz való viszonyát toleránsnak és elfogadónak gondolom.

A szubkulturához tartozás funkciója egy következő befolyással bíró faktor a csoportközi viszonyokat illetően. Erről az a hipotézisem, hogy amennyiben a csoport-hovatartozás elsősorban a szabadidő-eltöltés megszervezésére szolgál, úgy a más csoportokhoz való viszony inkább elfogadó vagy semleges, mint negatív.

A leginkább meghatározó tényezőnek a város méretéből adódó helyi sajátosságokat tartom, amelyek egyfelől a potenciális személyközi ismeretségek révén tovább finomítják a csoportok egymáshoz való viszonyát, másfelől az egyes helyek, terek „birtokba vétele” során vezethetnek feszültségekhez. Ez utóbbi potenciált nem tartom valószínűnek.

Szubkulturális folyamatok

Egyéni szintű változások

Ha a csoportszintű változások irányából az egyéni szintű változások felé közelítünk, azt nézhetjük meg, hogy a néhány évvel ezelőtti szubkulturális csoporthoz tartozó interjúalanyainkkal mi történt azóta: ugyanahhoz a csoporthoz tartoznak-e, és egyáltalán, tagjaik-e valamely szubkulturának. Arra is érdemes odafigyelni, hogy azok, akik néhány évvel ezelőtt az ifjúsági csoportok életében legfontosabb szabadidős tevékenységeket szervezték, illetve a médiában dolgoztak, azóta milyen tevékenységet folytatnak. Egy részüket ugyanazon a területen találjuk. Van, aki azóta bővítette tevékenységét: például kocsmát, a médiában rovatot nyitott. A DJ-k egy része szintén ugyanazzal foglalkozik, ám azóta már nem Székelyudvarhelyen, hanem külföldön. Másik részük azóta profilt váltott, és más szolgáltatásokra szakosodott.

A szubkulturális hovatartozás a viszonylag idősebb – azaz huszonéves vagy harmincon túli – korábbi interjúalanyok körében többnyire változatlan. Kevésbé jellemző rájuk a más szubkulturához tartozás választása. Egyéni és családi körülményeik függvényében inkább az a kérdés, hogy hasonló intenzitással vesznek-e részt a korábbi csoportban, vagy valamelyest háttérbe szorult életükben a csoport jelentősége, és az újabb (családi, munkaerőpiaci) szerepek előtérbe kerülésével a hétfélegre korlátozódott. A munkaerőpiaci szerepek változásával összefügghetnek a fogyasztási, szabadidő-eltöltési igények területén bekövetkezett változások. Például, míg fiatalabb korban, a kevés zsebpénzből az elfogyasztott italok mennyisége fontosabb volt a minőségüknél, addig később, saját bérből már fordított sorrend lett érvényes.

Egyik interjúalany a saját szubkulturális hovatartozásához való hűségét két viszonyítási csoporthoz képest határozza meg: a felnőtt társadalom értékeivel szemben és a korábbi baráti társaságában bekövetkezett változásokhoz mérten.

A felnőttektől való különbözés: értékorientációbeli következetességét így jellemzi: *A szabadidőbeli elfoglaltságom szerintem 95%-ban ugyanaz, mint ami volt ezelőtt 5 évvel. Ezen elég sokan csodálkoznak. Egyrészt a szüleim. Ők még mindig azt hiszik, hogy nekem egyszer be fog nőni a fejem lágya. Másrészt a mindenkori barátnőim meg nőismerőseim is várják, hogy most már tényleg mikor nő be. Meg a kollégák is. Szerintem ez az abszolút idióta szöveg, hogy fiam mikor komolyodsz meg. Amit elmondtam*

31 évesen, ugyanazt elmondtam volna 21 évesen, és meg vagyok győződve, hogy ugyanezt el fogom mondani 45 évesen is. Azért mert valaki nem az általánosan bevett szokások, szabályok szerint él, az nem azt jelenti, hogy ő infantilis, hogy ő nem nőtt fel. (V. A.)

A baráti kör változása: Vannak velem egykorú csávók, akikkel annak idején együtt indultunk, sőt, nálam nagyobb vagányok voltak, mert fél évvel hamarabb kezdték növelni a hajukat, kopottabb volt a farmerük, és már esetleg volt egy bőrdzsekijük, több Moby Dick- meg Pokolgép-számot ismertek. Ők nagyobb rockernek képzelték magukat, mint én ezelőtt 16-17 évvel. Most az a helyzet, hogy én azóta eljutottam világszintű fesztiválokra, van egy hatalmas Erdély-szintű drága gyűjteményem, és én még mindig azt hallgatom, ő pedig háromgyerekes családapa, és bele van rokkanva a napi nyolcórásba, a három műszakba, és most már csak felemlegeti, hogy milyen volt, amikor még ő is metálos volt. Mi az, hogy akkor még metálos volt? Ez azt jelenti, hogy neki egy ilyen pár éves, futó divat vagy szokás volt, és utána, ha nem is megtagadta, de kimaradt az egészből. [...] És kétféle reakciója van rám. Az egyik az, hogy tisztel, hogy én még mindig benne vagyok, és hogy én tudom, és műsört szerkesztek, és elmegyek Hollandiáig egy jó bandáért, ami aztán szó szerint a világ vége. A másik reakció, a többségi, hogy ő, te még mindig ott vagy? (V. A.)

Ebben a legitimációs én-ideológiában benne van annak feltételezése, hogy egyesek megítélése szerint ez a helyzet némiképp „természetellenes”, valamint, hogy a szubkultúrához tartozás mégiscsak kinőhető. De ebben az én-ideológiában az is benne van, hogy a tapasztalt ítélettípusok ellen verbális védekezési stratégiát kell felépíteni.

Centrum vagy periféria: rockerek

Több interjúalany megerősítette, hogy az utóbbi években úgy tűnik, valamelyest csökkent a rocker fiatalok aránya. E kisebbségi csoport tapasztalataim szerint a rockzenén belüli stílusirányzatok alapján nem differenciálódik, azonban generációk mentén legalább két alcsoportra tagolódik.

A korábbi heti két rockest helyett ma kéthetente rap-rockest működik. A rockbulik helyét ritkább, de nagyobb közönséget vonzó rendezvények vették át. Ezek között említhető az évente megrendezett Szejke Rockmaraton.

Míg a partizók főként külső jegyek alapján különböztetik meg saját magukat más csoportoktól, a rockerek elkülönülésében szerepe van a tájékozódásnak, az érdeklődésnek. Az alábbi interjú példája azonban valószínűleg

a rockerekben belül egy kisebbséget jellemez: *Rengeteg zenét hallgatok, hatalmas a dömping. Rock és azon belül pedig a keményebb műfaj, tehát kemény rock, heavy metál. E műfajon belül viszont mindenevő vagyok. Mennyiségileg is sokat fogyasztok, most is 3 folyóirat jár. Napra készen vagyok információilag, utánaolvasok, hallgatom, kialakult véleményem van, én igazából beleásom magam. Olyan emberekkel tartom a kapcsolatot, akik Európa- vagy világszinten hangadók, jelentős emberek rockzenei újságírásban.* (V. A.)

A poliszémia iskolapéldája a rocker fogalmának jelentésváltozása a csoporton belül. Az egyik médiaszereplő saját képe megformálásában a rocker fogalmát az érdeklődő, nyitott, toleráns ember szinonimájaként használta, amikor viszont a többi csoporttagot mutatta be, a külső jegyek kerültek előtérbe. *Számomra ez mindenféleképpen egy tágabb világra való látást jelent... Nagyon kevés az a százalék a fiatalok közül, aki ha megszeret valamit, azt teljes egészében meg akarja továbbra is minden kiterjedésében ismerni. Ez szerintem így volt ezelőtt 15 évvel, 10 évvel, 5 évvel is, és ez így lesz mindig. Az elitek kevesen vannak. A csúcs, a vezető kevés.* (V. A.)

Míg néhány 1950-es évekbeli szubkultúra-elmélet az egyes csoporttag-ságok származás szerinti rétegspecifikusságát hangsúlyozza, addig az újabb megközelítések e rétegspecifikusság elhalványulásáról, relevanciavesztéséről számolnak be. Egyrészt ehhez a tendenciához, másrészt a viszonyítási pontokhoz, harmadrészt a rockerek önmagukról alkotott képéhez kapcsolható a centrum–periféria kérdése. A nyugati társadalmakban az 1950-es években a rockerek főként alacsony presztízsű, az átlagosnál hátrányosabb helyzetű társadalmi rétegekből kerültek ki, szubkultúrákhoz tartozásukkal a rendszer és ezen belül saját helyzetükkel szembeni lázadásukat fejezték ki. Az 1980-as évekre ez a helyzet megváltozott. A társadalm szerkezetben bekövetkezett változásokat Ulrich Beck felvonó-effektusával jellemezhetjük. Ennek nyomán pedig átértelmeződött mind a szubkulturális csoportok rekrutációs közege, mind a bekerülési utak ideológiája, tétje. A helyi társadalomban az 1990-es években nyilvánossá váló szubkulturális csoportok szerveződésében nem egyszerűen fáziseltolódásról van szó, tehát a nyugati modellek későbbi megismétlődéséről, hanem arról, hogy a nyugati minták az elmúlt tizenhat év alatt viszonylag *gyorsan* és *közvetetten* jelentek meg. A közvettség a viszonyítási pontok kérdésének kulcsfogalma. Ugyanis a helyi csoportkultúrák nem közvetlenül az angolszász centrumok mintáit követik, hanem magyarországi és erdélyi közvetítő állomások képezik az elsődleges viszonyítási pontot a helyi fiatalok számára. A tömegkommuni-

káció eszközei ugyan lehetővé tennék a nyugati centrumok követését, de a személyes kapcsolatok révén az átvételi folyamatok jó része Kolozsvárhoz és Budapesthez kötődik. Ebből a nézőpontból a vizsgált terep a periférián helyezkedik el.

Szintén a centrum és a periféria viszonyában értelmezhető a rockerek önmeghatározása. Amennyiben ugyanis a többi helyi szubkulturális csoporthoz való viszonyban határozzák meg magukat, ezt elsősorban a többségi partizós csoporttal szemben teszik. A többséghez viszonyítva tehát a rockerek kisebbsége, pontosabban ennek fiatal felnőttekből álló csoportja magát, mint *elitet* definiálja. A helyi fél-nyilvános térben megjelenő csoportok szereposztásában ez hierarchikus rendet jelent, amely szerint a többségi csoport kultúrája alacsonyabb rendű. Fordított irányban viszont a többségi csoport részéről nem tapasztaltam ezt a fajta saját csoport-centrikusságot. Valószínűleg a partizók többségi pozíciójával magyarázható, hogy nem érzik magukat veszélyeztetettnek más csoportok irányából. Továbbá a partizók csoportjának mérete sem befolyásolná kedvezően a saját csoport-centrikusság kialakulását, nem beszélhetünk egy egységes csoportról, hanem laza társas hálóról van szó feltételezésem szerint. Ugyanakkor ez nem jelenti azt, hogy Jean-François Lyotard kifejezését a vizsgált szubkultúrák közül csak a partizókra tartanám alkalmazhatónak, a viszonylag gyengébb csoportkohéziót kifejezendő használtam.

Az elithez tartozás látens kritériumokhoz kötődik. Ennek részei a tájékozottság, a részvétel a szimbolikus súlyú rendezvényeken, koncerteken, fesztiválokon, a rocker-identitás hosszú távú fenntartása, a családot alapítóik számára egy a rockerség felől nézve egészséges egyensúly megteremtése az eltérő elkötelezettségek között.

Diszkósokból partizók: a szubkultúrákhoz tartozók többsége

A többség belsőleg viszonylag kevésbé tagolt. Egyrészt a nagyvárosokhoz viszonyítva, amelyekben a hasonló csoportok több alcsoportra tagolódnak, másrészt pedig – főként más csoportok képviselőinek olvasatában – fontos elem e többség differenciálatlanságának hangsúlyozása. Az interjúkból azonban az is kiderül, hogy ebben a csoportban találjuk a korábbi vizsgálat során „aranyfiúkként” beazonosítható újjagdag fiatalok egy részét.

A „trendi” gépenét hallgató, divatosan öltözködő partizók populációja további két szempont alapján tűnik heterogénnek: egyrészt a korosztályi hovatartozás (a néhány éve inkább csak tizenévesekből álló csoportban azóta

megjelentek a huszonévesek és a harmincon túliak is), másrészt a társadalmi háttér alapján. Az öltözködés kevésbé mutatója az anyagi helyzetnek, mivel a divatos kellékek egyaránt beszerezhetők az ismert márkaneveket kevésbé hozzáférhető áron kínáló szaküzletekből, és az utánpótlakat tizedáron értékesítő butikokból.

A partizók zenei ízlését tartalmilag mind a saját csoport, mind más csoportok egybehangzóan definiálták. A különbség a megfogalmazásban, pontosabban az értékítéletek között mutatkozik. A partizós fiatalok zenei preferenciáit tárgyaló egységes meghatározások sajátossága, hogy nem az derül ki belőlük, hogy mi tartozik bele ebbe az ízlésvilágba, hanem ellenkezőleg, arra „derül fény”, hogy mi az, ami nem fér el ezen a palettán. *Ne legyen rap vagy rock, és a többi zene jöhet. A diszkós meghallgat mindent. A DJ dönt arról, hogy mit is.* (G. L.) A saját ideológiában ez a fajta nyitottság a rockerek fogalmaiban pejoratív értelemben vett mindenevőséget, válogatásmentességet, ízléshiányt jelent. Amint a fenti interjúrészletből kiderült, a partizók kevésbé vannak döntési helyzetben, de ezt természetesnek fogják fel, megelégszenek azzal a folyamattal, amelyben a kereslet és a kínálat egymástól nem független.

A partizók körében a leginkább elterjedt az elektronikus médiák használata mellett a világháló, mint az újdonságok terjesztésében kiemelkedő csatorna: *Internetről szednek le zenéket, közlekednek körbe a weboldalak, s ha megjelenik valami zene, akkor töltik le.* (M. A.)

A partizók nem tekinthetők egyetlen csoportként. Mint már jeleztem, valószínűsíthetően a partizni járó népesség nagysága sem tenné ezt lehetővé, több kisebb-nagyobb csoportból áll össze. Ezeket a csoportokat külön-külön szemlélve sem tapasztaltam erős csoporton belüli kohéziót. Deklarált önmeghatározásaiknak nem része a saját csoport-centrikusság. Nem jellemző rájuk az elkülönülés, a más csoportokhoz viszonyított helyzet-meghatározás. Ez szintén visszavezethető arra, hogy többségi helyzetük révén nem érzik magukat fenyegetett helyzetben lévőeknek.

Csak a partizókra jellemző, nem lokális sajátosság a folyamatos tánc. Interjúalanyaim hétórás bulizásról számoltak be: *este tíztől reggel ötig tánc.* (D. T.) Ennek a szakirodalomban megjelenő sűrűleírások alapján (vö: Fejér 2000) szükséges kelléke a parti terén kívül a *chill out room*, a jelenlegi szórakozóhelyeken ezek szerepét (még) az asztalok és a szeparék tere tölti be. A partikultúra szakirodalma alapján ezzel a több órás teljesítménnyel együtt járhat, illetve rövidtávon ezt segítheti az amfetamin-származékok használata, amelyek szerepe a feszültségoldáson túl a „kifulladásig” tartó, pillanat-

nyílag jó fizikai erőnlétben rejlik. A kábítószer-fogyasztás az ifjúságkutatói szakirodalomban is több értelmezésben jelenik meg. Az egyik szerint a generációs különbségek hangsúlyozását szolgálja, egy másik szerint pedig a szabadság, mint érték preferenciájának kifejezését: „sok esetben egyet jelent a fiatalok gondolkodásában a szabadsággal, a szabadság élményével” (Gábor 2005: 38).

A kábítószer-fogyasztás kérdéséről nem volt könnyű tájékozódni. Az interjúalanyok magukról nem, másokról inkább nyilatkoztak ebben az ügyben. Az egyik fiatal pedagógus divatként határozta meg a könnyű drogok fogyasztásának elterjedését, amelyet szerinte a mintaadó csatornák közvetítenek. Sem a mintaadók, sem a fogyasztók nem a középfokú oktatásban részt vevő fiatalok közül kerülnek ki elsősorban, de jellemző rájuk, hogy rendelkeznek már személyes tapasztalatokkal ezen a téren. Egy másik interjúalany a nyugati minták terjedésével és a nemzetközi fesztiválokkal hozza összefüggésbe a könnyű drogok begyűrzését.

Tevékenység-centrikus csoportok

A továbbiakban olyan kisebbségi csoportokról lesz szó, amelyek nem elsősorban zeneiek, de amelyekben más csoportszervező tényezők mellett fontos szerepet játszik egy-egy populáris zenei irányzat. E csoportok közös elemei: klubokba tömörülnek, nevet választanak, tudatosan elhatárolják magukat másoktól, közös tevékenységeket és rendezvényeket szerveznek.

Extrém biciklisek

E csoport tizenévesekből, valamint húszas éveik elején járó fiatalemberekből áll (mindössze két lány tartozik a tagságba). Egyes, időben tartósabb szubkultúrákhoz viszonyítva átmeneti életszakasz, bár az aktuálisan benne élők ebből a szempontból kivételként interpretálják magukat, terveik szerint rá fognak cáfolni erre az átmenetiségre. Hivatalosan közterületen tizenéves kor fölött megengedett a biciklizés. Ettől a kortól legkésőbb a családalapításig tartó *feszültség-levezetés, szerelem*. (S. L.)

Udvarhelyen ez a csoport nem jelenik meg annyira látványosan, mint más, eltérő térszerkezetű városokban, tehát a helyi szubkulturális térben periférikusabb helyzetű. A csoport nem elsősorban a városközpont tereit használja. Ennek több oka is van. Első és legfontosabb a rend óreivel való állandó konfliktusuk, amely részévé vált önképüknek és ideológiájuknak.

Másodikként a város térszerkezete, forgalma alapján az extrém biciklizésre alkalmas terek inkább az egyik lakónegyedben helyezkednek el.

Ideológiájukból néhány elemet fontosnak tartok kihangsúlyozni. Ilyen a meg nem értettség, a tevékenység veszélyessége és a függetlenség.

Az első elem a másokhoz való viszonyt magyarázza. A „másokat” elsősorban a fiatal és a felnőtt társadalom képviselői, a formális intézményt képviselő rendőrök jelentik. *Ha elmész biciklizni, akkor kell nézni, hogy van-e rendőr, vagy valami hülye nem-e húja ki őket potyára. Ha igen, húzni kell.* (F. Zs.) Üzenetük a meg nem értettség, a teljesítményük semmibe vétele, mind a fiatalok egy része, mind a felnőttek felé.

Egy második elem, amely nem független az előbbtől, a *tevékenység veszélyességének* hangsúlyozása. A veszélyesség, mint kihívás, állandó verseny, mérce szerepel a csoport ön maga elé tűzött elvárásaiban. A sérülések, mint az egyéni és csoportos teljesítmény kifejezői, látható velejárói jelennek meg, amelyhez egyéni felelősség társul. Fizikai teljesítményről van szó, amelyhez hozzátartozik a több éves gyakorlás, a biciklijavításhoz szükséges tudás és a „pályák” kiépítésére szánt energia is. Ezek szerepet játszanak mind a közönség, a külvilág részéről igényelt elismerés kivívásának kísérlésében.

Egy harmadik elem, amelynek jelentős szerepe van a verbális önmegjelenítésben, a csoportkultúrához tartozáshoz szükséges „kellékek” szempontjából az *egzisztenciális függetlenség*. A csoportkép megformálásához hozzátartozik az extrém biciklizés költségességének kiemelése. A szülőktől való anyagi függetlenség kifejezője lehet a felnőtt társadalom extrém biciklizéshez való viszonyának, illetve az individualizáció iránti igénynek. Többségüknek sikerül kivívnia a szülők elfogadó magatartását, de ehhez fel kell építeniük magukat, az elfogadás nem automatikus, hanem utólagos, inkább belenyugvás. *Gátolják, ahogy tudják. Nekem azt mondták, hogy dobjam el a biciklimet. Még most is.* (F. Zs.) *Nekem is úgy kezdtek, de aztán megszokták. Egy héttel azután, hogy megkaptam a biciklimet, az arcom lehasadt, összevarrtak. Anyám el akarta hajítani a biciklit. Be voltam varrva, kötve, mentem le biciklizni, beestem a bokorba, a szomszédok már fentről röhögtek, hogy a hülye gyerekekkel mi a helyzet. Aztán hozzászoktak a szomszédok is. Eleinte kinéztek, hogy hülye gyerek, ezzel nincs mit csinálni.* (S. L.)

A felszerelések beszerzése és az elindulás során hangsúlyozzák, hogy önre támaszkodnak. Amolyan self-made man extrém biciklisekről van szó. Származástól függetlenül interjúalanyaimat „a lentről” indulás jellemzi: alkatrészenként beszerzett, használt bicikli, amelyet aztán jobbra lehet cserélni,

mindezt a szülőktől anyagilag függetlenül, alkalmi vagy részidős munkával szerzett saját pénzéből.

A történetekből kibontakoznak a szubkultúrába való bekerülés útjai. Ennek kritériumai: a teljesítmény, a kitartás, az erre szánt idő és energia valamint az életkor. Viszonylag zárt csoport; itt, illetve az egyik motoros klubban a leghangsúlyosabb a csoport részéről az elfogadás, mint a belépés tífoka. Az ifjú jelöltek nem automatikusan válnak tagokká, teljesítményükkel ki kell vívniuk a többiek elismerését, odafigyelését, azt, hogy a kommunikációt a már „bent lévő” kezdeményezzék. A csoport szelekciót működtet, nem cél a tömegesedés, akkor sem, ha ez növelné egy skatepark létrehozásának esélyeit. *Ez is divattá nőtte ki magát, van, akinek jó érzés a bringásokhoz tartozni vagy a gördeszkásokhoz. Extrém sportot űző embernek lenni. Az ember mindig is kell valahova tartozzon. Ez úgy van, ahogy mások járnak templomba. Közülünk 90% nem jár templomba. Én nem is hiszek benne például. Aki hisz, az járjon oda. Én hiszek magamban, és szeretem a biciklimet. Kész. (F. Zs.)*

Interjúalanyaim önmeghatározásának szerves része és a szubkultúrához tartozás legerősebb üzenete, amely az eddigi elemekkel összefügg, az, hogy nincs egy hely, ahol az extrém biciklisek zavartalanul gyakorolhatnak. A referenciapont ebben az esetben is leginkább Kolozsvár, ahol van működő gyakorlótere, illetve a régióból Csíkszereda. *Kolozsváron van egy ilyen skatepark. Ott lehet ugrálni, gyakorolni jobban. (F. Zs.) Ott már nyolcadikos gyerekek olyanokat csinálnak, hogy hihetetlen. Mert van hol és van mivel. Éjjel-nappal kéne mi is nyomjuk, de itthon semmi sincsen. S nem is engedik meg. Ugrókat építettünk. Kijött a paraszt, vasvillával fel akart szegezni az ugróra. Elkergetett, összerontotta az ugrónkat. A Kerekerdőn kimentünk, csináltunk pályát, a teheneket hajtsák reá, tapossák szét, nem lehet. Bunkó falusiak, nem értenek hozzá. (S. L.)*

Terek, amelyeket időről időre igyekeznek birtokba venni: a vonatállomás tere, az egyik negyed parkja, egy üzletsor előtti tér, a sportszarnok előtti tér, két domb a város fölött, a moto-cross pálya egy része, egy régi futballpálya, a jégpálya stb. Ezek mindegyike „alkalmatlan”, részint mivel olyan közterek, ahol illetéktelen betolakodóknak számítanak az extrém biciklisek, részint mivel a kiépítésbe befektetett munka rövidtávon kárba vész. *Kaptunk egy olyan vékony telket, amit szinte át lehet fogni. Ott van a cigányok mellett nem messze. Oda is, ha valamit viszel, akkor azt tuti elviszik. Egy cigány megfogja a palettát, s házat épít vagy garázst húz fel. Kiviszünk egy pár palettát. Másnap meggyünk ki, s hát a cigány palota villog. (F. Zs.)*

Ebben a diskurzusban több ellenségkép is körvonalazódik: a rendőrség, a felnőtt társadalom és a roma kisebbség, amelyek együttesen akadályai egy helyi skatepark kivitelezésének. *Ide kellene egy skateparkot csinálni. Elég volna egy telek is, ami be van kerítve. Mi a pályát megépítenénk. Amit összerakunk, azt 1-2 hét alatt elviszik tüzelni. És időigényes ez, napi 3-4 órát kellene csinálni. A nagyok úgy szokták, hogy napi 3-4-5 órát edzenek. Komoly pályán. Csak, ha az ember szinte estig dolgozik, akkor más dolga is van, nem lehet biciklizni mindig.* (F. Zs.) A külső ellenségképeken kívül van belső akadály is a professzionalizációnak, mégpedig az anyagi tőke hiánya. A versenyekre történő eljutásnak költségessége szab gátat, amely a diskurzusokban szintén külső szereplő számlájára íródik: a potenciális szponzorok passzivitására.

A referenciapontok között Kolozsvár mint személyes kapcsolatokkal jellemezhető mintaadó terep jelenik meg. Ehhez képest a csíkszeredai viszony inkább konfliktusos. A földrajzi közelség ellenére ezzel a várossal nincs élő kapcsolatuk az udvarhelyi extrém bicikliseknek.⁴ A magyarázatok között pedig ott találjuk a mentalitásbeli, stílusbeli, térszerkezetbeli különbségek hangsúlyozását. Más városok közül leginkább Marosvásárhely, Sepsiszentgyörgy és Gyergyószentmiklós szerepel a kapcsolathálóban.

Kolozsvárt mint referenciát több szempontból is idealizálják. Az egyik ilyen a formális intézmények hozzáállása, köztük a rendőrség elnézőbb fellépése. A helyi történetekben a rendőrség offenzív alakulatként jelenik meg, de e történetek olvashatók úgy is, mint a veszély, a kihívás, az adrenalin által biztosított sajátos életérzés szükséges kellékei: *Kolozsváron olyan nincs, hogy a zsaruk bicikliseket állítsanak meg. Még egyszer sem állítottak meg. Ott a zsaruk nem is foglalkoznak a biciklisekkel. Itt viszont, ha a járdán méész, rögtön fenyegetőznek, hogy megbüntetnek 300 000 lejre. Már ki van töltve előre a jegyzőkönyv, és csak az aláírásunk hiányzik róla. A régi bandával volt olyan, hogy este mentünk streetelni, a zsaruk kergettek, bokorba kellett bújni.* (S. L.)

Néhányuk Kolozsváron tanul tovább, ahonnan mintákat tud importálni. Az egyetemi város kiválasztásának elsődleges szempontja a skatepark megléte. A továbbtanulás mint szükséges átmeneti állapot jelenik meg. *Annnyira nem érdekelt, mit fogok tanulni. És valahogy nem is tud megatni ez az egész közgáz. Megyek, csinálom, hogy anyámék örvendjenek. S hogy legyen*

⁴ A csíkszeredai extrémek körében szintén domináns a hely hiányának diskurzusa (vö: Ferencz 2004).

valami belőlem. Valahogy nem hat meg, hogy mi lesz 10 év múlva. (S. L.) Az eddigi életút során az iskola nem úgy jelenik meg, mint hasznosítható tudást nyújtó intézmény, hanem mint a munkaerőpiacra történő belépés minimális feltétele. Interjúalanyaim szakközépiskolák jelenlegi és volt diákjai. A szülői foglalkozási minták reprodukálása szerepel a jövőtervekben, de a foglalkozásválasztásnak ebben az életszakaszban még nincs igazán tétje. Az érdeklődést, aspirációkat kitölti, az energiákat pedig leköti az extrém biciklizés a hozzá kapcsolódó ideológiákkal, amelyek között a skatepark hiánya miatti elégedetlenség dominál. A hosszú távú jövőtervekben olyan elvi megfontolások szerepelnek, mint az extrém biciklizés reprodukálása családi szinten. Azokat a szülői magatartásokat tervezik korrigálni, amelyeket hibásnak, hiányosnak tartanak a saját család részéről, ezek pedig többnyire az extrém biciklizésre vonatkoznak.

Bár a zene nem szervezőelv a szubkultúrához tartozásban, a hasonló zenei stílus, ugyanazoknak a gyülekező- és szórakozóhelyeknek a látogatása hozzátartozik csoport tagjainak életformájához. *Általában a bringás stílusú zenéket hallgatjuk. Rapmetál, etnometál, reggae, lazulós nóták. Amitől pörög az ember, de nem diszkó és nem cigánymuzsika egyáltalán.* (S. L.)

Gyülekezőhelynek számítanak a már említett, gyakorlásra használt teretek, illetve ilyen az egyik külvárosi kocsmá. A városközpontban elhelyezkedő szimbolikus helyek közül a *G. pubban* fordulnak elő. A rap-rock bulikban szintén ott találjuk az extrém bicikliseket is. Fogyasztásukban a sör és a cigaretta dominál, a könnyű drogok használatának hiányát elvi okok mellett az extrém biciklizés költségességével motiválják.

A partizók mellett a biciklisek alkotják a másik olyan csoportot, amely a személyes mintákon kívül a világhálón megjelenő információkból szerzi be sajátos tudását. Az utánzás itt is, ugyanúgy, ahogy más szubkultúrákban, az öltözködésben és a táncban a legjellemzőbb. *Az egyik cimboránk most hozott 12 giga biciklis filmet a netről. Ami jó lett volna ezelőtt 5 évvel például. Akkor most nem itt tartanánk. Megnézzük, hogyan csinálják a trükköt, és próbáljuk leutánozni. Néha netről, néha biciklis ismerőstől hozza ezeket. Nem mindegy, hogy az ember látja, mit kell csinálni, vagy pedig magának kell kitalálnia.* (F. Zs.)

A többi szubkulturális csoporthoz való viszony összefüggésben lehet a zenei preferenciákkal. A zenei ízlés bemutatásában az ellenpólus számukra is a többség zenéje, a diszkózene, az ellenséggép a számukra differenciálatlan diszkós társaság. Újabb példája a poliszémiának, hogy ebben a nézőpontban a diszkós *kigyúrt, agresszív, macho*. A rap-rock bulikra járás pedig az extrém

biciklisek és a raperek, rockerek összeférhetőségét támasztja alá. *Csak akkor gondolunk rosszat, amikor jönnek a diszkósok kiöltözve és mindegyik így megy és kötnek bele mindenkibe. Végülis a raperekkel, rockerekkel semmi baj. A diszkósoknál van a legtöbb kötekedő, el vannak bódulva és akkor ütni kell egyet, mert gyúrtam, üssünk meg valakit.* (F. Zs.)

Motorosok

Az extrém biciklisek és a motorosok között több szempontból látok kapcsolódási pontot. Az egyik ilyen az *érzelmi elkötelezettség*. Az extrém biciklizés és a motorozás meghatározásában egyaránt szerepel a szerelem metaforája: *több mint egy feleség vagy egy család*. (L. A.) Az idézetből is az olvasható ki, hogy a motorozás elsősorban a fiúk ügye. Huszonnyolc klubtagból kettő lány.

Ebben a csoportban is fontos szerepet tölt be a közös életézés a hozzá társuló ideológiákkal együtt. Az ideológiák része, hogy a motorozás nem átmeneti állapot, az érzelmi elkötelezettség nem nőhető ki. *A motrot soha nem fogod tudni kinőni. A motorbicikli nem olyan, mint egy nadrág, hogy föl vesszük, s amikor meguntuk, eldobjuk. Az igazi motoros, amelyik arra szánta rá effektív és megkóstolta, hogy mi is az, hogy motor, mi az, hogy felülpsz egy motorbiciklire és levezetsz egy hétvégén 400-500 kilométert, amibe nem szól bele senki, és az úttest királya vagy valamilyenképpen.* (L. A.) A kiszállókat a csoport egyéni kudarctörténetekként könyveli el.

A motoros ideológiában szintén helyet kap az elismerés kivívását is szolgáló *veszélyesség* hangsúlyozása. Ez azonban már másfajta veszélyesség. Míg az extrém biciklisek óránkénti 50-60 kilométeres maximális sebességgel „közlekednek” és nem a forgalmas utakon, addig a motorosok több mint 100 kilométeressel, közforgalomban. *Aki motorbiciklire ül, az valamilyenféleképpen egy kicsit dilis is. Mert oda bátorság kell. Oda azért kell bátorság, mert akármennyire régi motoros lehetsz, az úttesten a motorosokat nem tiszteli senki. Nagyon sok baleset van, elütik, nagyon sok haver már meghalt ebből kifolyólag, hogy nem vették észre, keresztülgázoltak rajtuk, leütik őket az útról. Az biztos, hogy voltak olyan helyzetek is, amikor egy kicsit az ember elszállt, egy-két kanyart nem úgy nézett be, és elesett, meg összetörte magát, vagy ebbe halt meg. Egy kicsit az ember dilis, hogy felüljön egy olyan motorra, amelyik sokkal erősebb, mint ő.* (L. A.)

A motoros életézés egyik kulcsfogalma a *szabadság*. Az autó alkalmatlan erre a célra, az eszköz tehát nem lehet korlátozó tényező (például előzés-

nél). *Hihetetlen szabadságérzettel tudsz föltöltődni, szabad mozgásteret ad. Bármikor, bárhol szabadon mozoghatsz, az egy olyan adrenalin töltet ad, ami, mintha űrbe mennél. Olyan emberek, amelyikeket effektív ha korlátok közé zárod, egy idő után kitör. Szóval inkább ezekkel a fajta emberekkel, mint én vagy hozzám hasonlóakkal, többet élér a társadalom, ha szabadon engedi. Ha korlátok közé kezdi szorítani, akkor letépi a láncokat magáról.* (L. A.) A motorozás szempontjából a családalapítás korlátnak számít. *Egy idő után a motornak kéne éljél, ugyanúgy kéne folytassad tovább, ahogy elkezdted, sajnos, itt jönnek be azok a társadalmi problémák, mint pénz, megélhetés, család, gyerek.* (L. A.)

A szabadság kivívásának része az interjúalanyok interpretációiban, hogy a motorosok többsége egyéni, kisvállalkozó, illetve vannak köztük nagyvállalkozók, cégtulajdonosok is. Tehát a maguk urai. A kapcsolataik és felelősségvállalásuk révén pedig számukra kevésbé jelent gondot az erőforrások előteremtése a találkozók megszervezéséhez.

Az egyik interjúban talákoztam a felnőtt társadalom elleni lázadással is. Annyiban látom sajátosnak a felnőttekkel szembeni önmeghatározást, hogy ebben a csoportban már nincsenek nagy generációs távolságok, sőt, a harminc éven túliak egy részének egy személyben kell összeegyeztetniük a felnőtt és a motoros szerepeket. Mégis hangsúlyos az elkülönülés.

A csoport identitásának része a klub „régisége”, amelyet a szervezett motoros találkozók száma bizonyít (évente egy találkozót szerveznek).

Ahogy a rockerek egy szűkebb csoportjába való bekerülés feltétele az érdeklődés, a tájékozódás, úgy a motorosoknál hasonló feltétel szerepét az egyenes beszéd igénye, a tolerancia, a saját szféra iránti igény, az egyéniség, a személyiség tölti be. Itt is szóba jöhet a poliszémia. Míg az önmeghatározások szintjén a motorosok a világ békeharcos, kooperatív individualistáiként jelennek meg, addig más csoportok felől nézve ez a kép már nem ennyire rózsaszín (például: felfuvalkodottak, túlértékelik saját pozícióikat, ugyanolyanok, mint a többi stb.) Egy további kapcsolódási pont az extrém biciklisek és a motorosok között az „alulról” indulás, egzisztenciális függetlenség, a saját erőből, letről kezdett és felfejlesztett felszerelés. Közös elem továbbá az extrém biciklisekkel a javításhoz szükséges speciális tudás birtoklása.

A motorosok is viszonylag zárt csoportosulást alkotnak, amelyben a csoport befogadó magatartására van szüksége az új tagjelölteknek. Szigorúan szabályozott a jelöltség és a teljes jogú tagság közötti átmeneti időszak, a liminalitás állapotának periódusa viszonylag hosszúra nyúlik (egy év) és teljesítményfüggő. *Hogy bekerülj, elsősorban kell legyen hajtásid, és nem*

kocsira, hanem motorbiciklire. Van egy próbaidő, ami idáig egy év⁵ volt. Ez alatt vannak kikötések, hogy a klub életében, úgy motorozás, mind gyűlés, hozzászólásképpen is részt vegyen. Minél több új ember jön, annyszer frissül fel a klub. Új ötletek, új ember, új energia, új dinamizmus, esetlegesen látókör-szélesedés ezzel együtt, az is jár. (L. A.) A beavatás egy-két láda sörrel és ünnepléssel jár együtt. Udvarhelyen a közelmúltig egy, az utóbbi hónapok óta pedig két motoros klub működik. A második, *Fekete Sasok* elnevezésű klub létrehozásának egyik mozgatórugója pedig éppen e hosszú és teljesítményfüggő belépés feloldása volt.

A veszélyesség, a kihívás szintén olyan velejárái a motorozásnak, amelyekről az extrém biciklisek esetén is olvashattunk. A városi térhasználat más csoportokhoz viszonyítva látványosabb. *Ha egy motoros föltűnik egy tömegben, akármilyen tömeg legyen, látszani fog, ha igazán motoros és nem bohóc, akkor kategorikusan. A kaszkát a kezében fogja, és úgy megy. A közösség nagy vonalakban mindig tudja, hogy ki motoros és ki nem, rólunk is tudják, hogy már régóta...* (L. A.)

Végül néhány extrém biciklis jövőterveiben szerepel a motorosság mint egy későbbi életszakaszra tervezett életforma. Így az egyik szubkultúrából a másikba való átlépés is egy ilyen kapcsolódási pont a két csoport között.

A motorosság első kritériuma nem a motorral való rendelkezés, hanem a motorvezetéshez szükséges jogosítvány megszerzése, tehát a csoportosulás tagjai tizennyolc éven felüliek. Átfedéseket mutatnak a gyülekező és szórakozóhelyekre járásban más, szintén rockzenét kedvelő csoportokkal. Van a motorosoknak egy kisebb, nem rockzenét kedvelő csoportja. Ennek egy részét a többiek *selyem-motorosok*ként definiálják.

A motorosok fő rendezvényének az éves rendszerességgel megszervezett találkozók számítanak. A klubok jogi személyként történő bejegyzése a helyi motoros találkozó megszervezéséhez szükséges erőforrások előteremtéséhez szükséges. A találkozók másfél évtizedes történetében kirajzolódnak változási, tömegesedési tendenciák. Az 1990-es évek első felében néhány tag részvételével családias hangulatban szerveztek találkozót a Szejkefürdőn és Homoródfürdőn, a rockzene kazettás mágnoából szólt. A 1990-es évek közepén változott a helyszín, és a gép

⁵ A kutatás időpontja óta ez a szabály szigorodott, a bekerüléshez szükséges próbaidő 2-3 évre növekedett. További szigorítás a szabályozásban az, hogy már nem elégséges belépő a jogosítvány, szükséges a motorbicikli tulajdonlása is. Ennek indoklása interjúalanyom megfogalmazásában az, hogy *sok a bohóc. Nem a tömegesedés a lényeg, hanem aki van, az olyan legyen, aki érez.* (L. A.)

helyett zenekar lépett fel. Volt egy időszak, amelyben a helyszín állandósult, és a közelmúltban újabb változás következett. A többszöri helyszínváltoztatás azt mutatja, hogy a találkozók nem teljesen sűrűlődsmentesek. Közben a kezdeti néhány személyes találkozó 2500–3000-es lélekszámúvá tömegesedett.

A közönség a szervezők szerint három csoportra osztható: igazi motorosok, szimpatizánsok, kíváncsiskodó bulizni vágyók. Nemcsak a rendezvény méretei változtak, hanem a közönség szolgáltatások iránti igényei is. Jelentőséget tulajdonítok annak, hogy a találkozókön román nemzetiségű motorosok is részt vesznek, ez arra mutat, hogy a motorosok inkább rendelkeznek személyes tapasztalatokkal a román nemzet képviselőivel. A személyes tapasztalat pedig csökkentheti az előítéletességet, a társadalmi távolságot. Ugyanakkor azt is feltételezem, hogy a motoros identitás erősebb a nemzetiénel, annak ellenére, hogy az interpretációkban fontos szerephez jut a nemzeti identitás hangsúlyozása is. *Verekedés ha van is, nem mindenféleképpen motoros okozza, hanem mindig olyan emberek, akik eljönnek a találkozóra, semmi köztük a motrozáshoz, eljönnek, mert tudják, hogy elég szabad élet van. Inkább ezek között keletkeznek a konfliktusok. Motros–motros között nem igazán. Lehet ez román vagy más anyanyelvű. Nekem fontos az, hogy magyar vagyok mindenképpen, sőt, még jobboldali is vagyok egy kicsit. De úgy, hogy elfogadod, legalább a motorosok szintjén a románokat.* (L. A.) Ezzel kapcsolatban interjúalanyom arra hívta fel a figyelmem, hogy a magyar vagy székely és a motoros identitás számára nem rangsorolható. Mindkettő egyformán nagyon fontos. Így korábban megfogalmazott feltételezésem igazolása helyett azt szűrtem le konklúzióként, hogy az identitás szerkezetben az erős nemzeti dimenzió mellé a motorosság által liberális elemek épülnek be.

A minták, modellek, újítások terjedésében a tömegkommunikációs csatornák közül egyre inkább a televízió szerepe erősödik fel, míg korábban a motoros folyóiratokból tájékozódtak.

Bogarasok

A bogárhátú Volkswagen köré épülő csoport mutat néhány közös és néhány eltérő vonást az extrém biciklisek és a motorosok csoportjához viszonyítva. Ez a csoport is klubként működik, méreteiben megegyezik az előző kettővel, a nyilvános tereken tömeges jelenlétük képez látványosságot, amely azonban évente néhány alkalommal fordul csak elő, amikor találkozókra indulnak.

A bogarasok érzelmileg elkötelezettek. A centrum szerepét egyes esetekben maga az autó tölti be. A közönség részéről jövő tetszésnyilvánítás jelenti

a fő elégtételt a befektetett energiákért. *Kényelmetlen autó. Hideg, nem egy Porsche, nem megy olyan gyorsan. Hamar meg lehet halni benne, de el nem adnám. De nagyon-nagyon szép. Amikor új autót veszel, akkor az elején kinézel kétszer-háromszor az ablakon, hogy még megvan-e. Én mai napig kinézek, négy év után is arra gondolok, hogy milyen szép autó áll ott. Ez különbözteti meg más kocsiktól. Jó érzés benne ülni, esküszöm, nem is az, hogy benne ülsz, hanem, hogy mész, és néznek, utánad fordulnak, mosolyognak. Olyan történt, hogy többen mentünk, és a rendőrök is vigyorogtak és integettek esküszöm, amikor mentünk ki haton Szelterszre. Pedig radaroztak és mégis kedvesek voltak. Sok kellemes élmény van, főleg, amikor konvojban vonulunk, mindenhol megállnak és bámulnak. Az nagyon jó érzés.* (B. L.)

Fontos a jól informáltság a személyes kapcsolatok és tömegkommunikációs eszközök révén. A bogarasok egy része főként az internet nyújtotta lehetőségeket használja ki.

Szintén évente szerveznek találkozókat. Ezek résztvevői ugyan évről-évre sokasodnak, de nagyságrendben jóval kisebbek, mint például a motoros találkozók. 2005-ben 20, 2006-ban 60 résztvevője volt a bogaras-találkozóknak.

A bogarasok kevésbé szervezett társaság, nem zárt csoportosulás, nincs erős csoportkohézió. Ez esetben is feltétel a jogosítvány megszerzése, a tagok a húsz év fölötti generációkból kerülnek ki. A zene nem szervező elve a csoportnak, bár a találkozókön rockzenekarok lépnek fel. A motorosokhoz hasonlóan a kapcsolattartásnak, a találkozókön való részvételnek nincs nemzeti vonatkozása, országszerte több bogaras-találkozót szerveznek évente.

Más csoportokhoz való viszony – másképp

Az utóbbi években úgy tűnik, felerősödött a zsidókkal és a cigányokkal szembeni előítéletesség, megnőtt a társadalmi távolság. *Itt sem az antiszemitizmus sem a cigányellenesség nem nyilvánul meg annyira erősen, mint Magyarországon, de bizonyos körökben erősen megvan. A bőrfejük, illetve a szélsőjobbosok körében. De megvan egy lappangó antiszemitizmus a különben felvilágosult normális emberek körében is.* (V. A.) Ezt a jelenséget feltételezésem szerint részben a magyarországi hasonló tendenciák, illetve ezek mediatizálása magyarázhatja. A médiafogyasztásról, a mintakövetésről és a politika jelentéstartalmairól folytatott beszélgetések ezt támasztják alá. A politikai szélsőjobboldalhoz tartozó szimpatizánsok nemcsak egyoldalúan, a médián keresztül kommunikálhatnak, hanem személyesen is, mivel az évente 2-3 alkalommal Székelyudvarhelyen koncertező zenekarok magukkal hozzák

törzsközönségüket. *Úgy tűnik, hogy minél erősebb Magyarországon ez a szélsőjobbos rasszista megnyilvánulás, annál erősebb itthon is. Egyértelműen onnan jön. Ezek az emberek hívják le ezeket a zenekarokat, mennek el a koncertjeikre, ezek mennek zászlóval tüntetni, vagy kiabálni.* (A. L.)

A cigányokkal és a zsidókkal szembeni viszonyulás közötti alapvető különbség a személyes tapasztalat esélye. Míg a romák jelenléte látványos a városban, egy itt élő fiatalnak inkább van esélye szert tenni velük kapcsolatban hétköznapi tapasztalatra, addig a zsidókkal szembeni viszonyuk e tapasztalatok hiányában alakult és alakul ki. *Itt, ha megkérdeznénk akárkit, hogy ki itt az ellenség, akkor cigányellenség és románellenség lehet, ott a zsarú, ott a katonatiszt, a cigány, aki esetleg meglop az állomáson, vagy egyfolytában látod, hogy ott ülnek a központi parkban, és büdösek és tolakodóak és mocskosak. De zsidót nem tudunk mondani Udvarhelyen. Ki volt egyáltalán? Ki volt az, aki a kicsi sapkájában kihasználta az embereket? Nem tudunk ilyent mondani, mert nincs. Esetleg a felvilágosultabbak kezdik a szöveget, hogy szegény arabok, és hogy ölik a gyerekeket. Ezt tudják elmondani, és a másik szöveg az, hogy Amerikát ők vezetik, és akkor jönnek ezek az abszolút lerágott csontok, csak szerintem ezeket mindig elő fogják venni. Ezek a rózsakeresztes, a templomos lovagok, a páholyok, az összeesküvés-elméletek. És ezekben ugye, mindig központi szerepet játszottak a zsidók. Szerintem ilyen szinten szivároghat be valahogy, mert más szinten esetleg december 5. után jelenhetett meg.* (V. A.)

Összegzés

Néhány gondolat erejéig visszatérek hipotéziseimhez. Próbálok választ adni arra, hogy a *zene*, illetve a szervezőelvet képező *tevékenység milyen szerepet tölt be* az egyes szubkulturális csoportok alakulásában. Interjúim alapján arra a következtetésre jutottam, hogy a partizók és a bogarasok csoportjában bír kisebb jelentőséggel a zenei stílus. Annyiban pontosítást igényel ez a kijelentés, hogy a bogarasok esetében egyáltalán nem közös elem a zene, míg a partizók a populáris zenei stílusok viszonylag széles skáláját „fogyasztják”, kevésbé differenciáltan; a döntés lehetősége a szórakozóhelyválasztásban merül ki.

A rockereket, extrém bicikliseket és motorosokat némileg leegyszerűsítő módon, a zene funkciója szempontjából egy kategóriába soroltam.

Az öltözködés és a zene szerepe alapján az alábbi módon rendezhetők el az egyes csoportok:

**Öltözködésben inkább
beazonosítható**

A zene gyenge
csoportszervező

Partizó	Rocker
Bogaras	Extrém biciklis Motoros

A zene erős
csoportszervező

**Öltözködésben kevésbé
beazonosítható**

Amennyiben a zene mellett más tényezőkre is odafigyelünk, további csoportosítási szempontok rajzolódnak ki. Ez esetben a zene kizárólagosabb szerephez jut a rockerek esetén. Egyes csoportok rendelkeznek egy legalább ekkora súlyú, csoporton belüli közös céllal és tevékenységgel, amely a kohéziót erősíti. Az említett csoportok öltözködésbeli, zenei és motivációs sajátosságait a következőképpen foglalhatjuk össze:

Csoportok	Öltözködés	Zene szerepe	Közös cél
Partizók	beazonosítható	kevésbé hangsúlyos	–
Rockerek	beazonosítható	hangsúlyos	–
Extrém biciklisek	kevésbé beazonosítható	hangsúlyos	az adrenalin-töltetet nyújtó kiemelkedő teljesítmény
Motorosok	kevésbé beazonosítható	hangsúlyos	a száguldás általi szabadságérzet
Bogarasok	kevésbé beazonosítható	nem közös elem	a bogárhátúak megjelenítése

A továbbiakban a tizen- és huszonéves interjúalanyok között próbálok párhuzamot vonni egyes, a beszélgetésekben felmerülő kérdések alapján, amely a túlzott leegyszerűsítés, sarkítás kockázatával jár.

Két olyan csoportosulást találtam, amelyekben az életkor szerepel a bekerülési kritériumok között, a feltétel a jogosítvány megszerzése, tehát külső kényszerből internalizált. A beszélgetések során a politika iránti érdeklődésben és a más nemzetiségek tagjaival szembeni társadalmi távolság tema-

tizálásában tapasztaltam generációs eltérést. Ugyanakkor az előítéletesség a hétköznapi tapasztalatok esélyén túl, a csoport ideológiájának is függvénye. A tizen- és huszonevesek közötti különbségek:

	Tizenévesek	20–35 évesek
Csoportosulásokban való részvétel	parti, rock, extrém biciklisek	rock, parti, motoros, bogaras, extrém biciklisek
Öltözködésbeli sajátosság	hangsúlyosabb	hétvégén erősödik fel, eseményfüggő
Politikai érdeklődés	kevésbé hangsúlyos	hangsúlyosabb
Társadalmi távolság	tapasztalatmentes, tanult sztereotípiák	tudatosabb
Egzisztenciális önállósodás	csoportfüggő	megkésett, csoportfüggő
Családi mintakövetés	–	hangsúlyosabb
Jövőstratégia	továbbtanulás	karrier

A *származást* és a kibocsátó környezetet tekintve színes rekrutációs háttérrel rendelkeznek az egyes csoportok. A család tőkeállománya az iskolaválasztáson keresztül, közvetve befolyásolhatja a szubkultúrákhoz tartozást.

A *szubkultúrába kerülés* tényezői között egyidőben található meg azok a kulcsmotívumok, amelyeket Rácz József egymást követő három hullámba sorolt a nyugati elméleti megközelítések alapján. Ilyenek a *lázas és a kevésbé hangsúlyos laza társas hálók*, valamint a *másság igényének kifejezése*, amely homogenizációhoz vezet. (Rácz 1998: 52–54). Az interjúk alapján leginkább ez utóbbi körvonalazódik, mint a csoportba tömörülés mozgatórugója.

Következtetéseim megfogalmazásakor számolnom kellett azzal, hogy az általánosítás figyelmen kívül hagyja a csoport-hovatartozás *funkcióját* árnyaló tényezőket, mint a szubkultúrához tartozó fiatalok száma, aránya és a kultúrán belüli csoportok sajátosságai, valamint személyi jellemzők. Így a levont következtésekben az említett szempontok nem vagy kevésbé érvényesülnek.

Tapasztalataim szerint a szubkultúrához tartozás a partizó fiatalok esetén leginkább hangsúlyos szerepet a szabadidő megszervezésében tölt be,

illetve egyéni- és csoportjellemzők függvénye, hogy az említett funkció mellett milyen mértékű az identitástermelő ereje. Egyes csoportok esetén ez utóbbi szerepet hangsúlyosabbnak látom: például az extrém biciklisek és a motorosok esetén úgy tűnik a szubkultúra integráló erejét fokozza a csoport mérete, a közös cél vagy tevékenység, illetve a közös ideológia.

A különböző szubkultúrák *egymáshoz való viszonyában* az elmúlt néhány évben a rockerek és rapperek kapcsolatában következtek be látványos változások. Míg a 2002-es vizsgálat során a két csoport közötti viszony hangsúlyosan konfliktusos volt, addig az utóbbi néhány hónapban közösen szervezett rap-rockbulikká alakultak az addig eltérő helyszínen működő hétfégi szórakozás lehetőségei.

A *térszerkezettől* nem független az egyes csoportok megjelenése. Az „álmás” mérete, elrendezése befolyással lehet az „érkezők letelepedési esélyeire”.

Az utóbbi években jelentős nagyságrendű *változást* nem tapasztaltam. A meglévő csoportok között van valamekkora *átrétegződés*, bizonyos jegyek változtak. A változások a referenciaközegekben bekövetkezett változásokat is tükrözik. Például Magyarországon erősödik a cigány- és zsidóellenesség, ide is kivetítődik, a szubkulturális csoportokban is érződik, e köré újabb csoport szerveződik, kristályosodik (*nagy-magyarok*). Ha már nem diszkózni, hanem partizni trendi, akkor ennek függvényében a lokális definíciók is változnak. A cannabis egyre hozzáférhetőbb, erre itt is épül csoportosulás (*rasztások*).

A *média* közvetítő hatásáról azt gondolom, hogy a partizók esetén főleg a niche-média használata jellemző, a tevékenység alapú és a rocker csoportkultúrában pedig ez kiegészül a mikromédia szerepével, tehát inkább célirányos információszerzés, mintakeresés hangsúlyos, miközben általában magas a makromédia-fogyasztás.

A *referenciapontok* nem közvetlenül a nyugati centrumok. Az új minták, modellek a kolozsvári és budapesti közvetítő személyek, azaz nyugatról nézve félperifériális közvetítők révén terjednek. Ebből a szempontból a vizsgált terep periférikus helyzetű.

Szakirodalom

BECK, Ulrich

1997 Túl renden és osztályon? In: ANGELUSZ Róbert (szerk.): *A társadalmi rétegződés komponensei*. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 418–468.

DURING, Simon

1995 A kritikai kultúrakutatás történetéről. *Replika*. (17–18) 157–180.

FEJÉR Balázs

2000 A Party. *Replika*. (39) 61–74.

FERENCZ Angéla

2004 Csíkszeredai fiatalok életmódja, kultúrája. In: SZAPU Magda (szerk.): *Ifjúsági „szubkultúrák” Magyarországon és Erdélyben. Tanulmánykötet.* (Scientia Humana. Politológia.) MTA Politikai Tudományi Intézete, Budapest, 155–187.

FINE, Gary Alan – KLEINMAN, Sherryl

1979 Rethinking Subculture: an Interactionist Analysis. *The American Journal of Sociology* 85. (1) 1–21.

GÁBOR Kálmán

2005 *Fesztiválok ifjúsága és a drog.* Belvedere, Szeged

KACSUK Zoltán

2005 Szubkultúrák, poszt-szubkultúrák és neo-törzsek. A (látványos) ifjúsági (szub)kultúrák brit kutatásának legújabb hulláma. *Replika*. (53) 91–110.

KOKOVIĆ, Dragan

2000 Kultúra, szubkultúra, ellenkultúra. *Symposion*. (28–29) 25–28.

RÁCZ József

1998 *Ifjúsági (szub)kultúrák, intézmények, devianciák: Válogatott tanulmányok.* Scientia Humana, Budapest

SÓLYOM Andrea

2004 Esettanulmány az ifjúsági csoportkultúrákhoz tartozó székelyudvarhelyi fiatalokról. In: SZAPU Magda (szerk.): *Ifjúsági „szubkultúrák” Magyarországon és Erdélyben. Tanulmánykötet.* (Scientia Humana. Politológia.) MTA Politikai Tudományi Intézete, Budapest, 188–237.

SZAPU Magda

2002 *A zúrkorszak gyermekei. Mai ifjúsági csoportkultúrák.* Századvég Kiadó, Budapest

SZAPU Magda (szerk.)

2004 *Ifjúsági „szubkultúrák” Magyarországon és Erdélyben. Tanulmánykötet.* (Scientia Humana. Politológia.) MTA Politikai Tudományi Intézete, Budapest